

мео и Джульетта". Автор сопоставляет оба произведения лишь для того, чтобы ярче выступили все своеобразные черты повести Коцюбинского, построенной на фольклорном гугульском материале. И здесь опять необходимо было бы отметить, что автор не ищет источников повести (они, конечно, давно найдены), а говорит только об импульсах ее написания, включает как-то незаметно сюжет в связь с мировой литературой, но самое главное — это художественно-идейный анализ повести, показание ее достоинств, являющихся результатом умного применения художественных средств в разработке сюжета.

Важным и интересным является исследование взаимосвязей Коцюбинского и Горького. Оба выдающихся писателя дружили, и будучи оба революционерами, поддерживали, как говорит Колесник, „идейно-эстетический контакт". По мнению Колесника никакой зависимости Коцюбинского от Горького не было, хотя тематическая близость рассказов украинского писателя „Невідомий" и „Резопа grata" и Горького „Жизнь ненужного человека" внушала некоторым литературоведам мысль о влиянии Горького на Коцюбинского. Свое мнение Колесник обосновывает глубоким анализом и сравнением упомянутых произведений.

Говоря о книге Колесника, нельзя не подчеркнуть ее необыкновенную композицию. Обычно литературные монографии начинают по трафарету: если не уже главой о политических, экономических и общественных условиях эпохи, то по крайней мере главой о развитии жанра в родной и мировой литературе. Колесник, однако, от таких обзорных глав в своей книге отказался, но не отнесся небрежно к всестороннему освещению эпохи и развитию украинской прозы. Эти факты и сведения он соединил органически с анализом творчества писателя и достиг, работая этим методом, удивительных результатов: его книгу читаешь с первой и до последней страницы с интересом и напряжением, все положения автора убеждают читателя в своей верности.

Книга Колесника состоит из девяти глав, в которых автор соблюдает хронологию творческого роста и развития М. Коцюбинского, начиная с его детства и доводя до последних трудов. Колесник здесь оказывается блестящим аналитиком. Но, желая подытожить результаты аналитической работы, автор не умеет быть синтетически сжатым и точным. Предпоследняя глава „В мире идей и образов" по намерению автора должна была ввести читателя в творческую лабораторию писателя, определить не только отдельные периоды его творческого развития и идейного роста, но главным образом посвятить читателя в творческий процесс писателя, показать отдельные этапы этого процесса от зарождения идеи произведения до ее словесного воплощения, проследить ход мыслей, возникновение образов, использование стилистических средств. Это все, конечно, автором выполнено. Однако он не сумел избежать здесь полемики, сопоставлений и анализа, место которых должно быть в предыдущих главах.

Несмотря на то, труд Колесника незауряден. Автор прекрасно знает материал. Он оказывается знатоком не только родной и русской, а также зарубежной литературы. Он блестящий полемист, опровергающий ошибочные взгляды своих предшественников без шума, спокойно и толково, но убедительно. Ясная и точная речь Колесника вытекает из его ясного мышления. Его книгу читаешь не утомляясь, хотя она объемистая и требует сосредоточенного внимания. Кажется, что книга Колесника о Коцюбинском лучше всех до сих пор написанных монографий о великом украинском писателе.

Все-таки нельзя умолчать об одном довольно неприятном недочете. Книга Колесника научная и насчитывает 534 страницы текста. Но ориентация в ней очень трудная из-за отсутствия указателя имен. Для читателя был бы полезным не только указатель имен, но также и предметный указатель.

Мечислав Кргоун

M. S. Gorjačkina, Satira Saltykova-Ščedrına (Prosvešćenije, Moskva 1965, 236 stran).

Kniha M. S. Gorjačkinové je další studií o životě a díle satirikové; další, nikoli však nová. Po objevených pracích Elsbervých, Pokusajevových a Bušminově, věnovaných umělecké metodě Saltykova-Ščedrına, a po důkladné biografické monografii Makašinově nepřináší tato studie ani nový přístup k předmětu, ani nové řešení problémů, ani nové hodnocení jednotlivých spisů, ani — v podstatě — nový materiál.

O Saltykovu-Ščedrínové publikovala Gorjačkinová knižně již několik prací (roku 1952, 1954, 1959), které byly vydány k popularizačním nebo školským účelům. Těmž účelu má sloužit i tato kniha, která podává konvenčním způsobem souhrnné poučení o Saltykovově díle a životě, o jeho době a jeho významu pro ruskou literaturu. Monografie nemá jednotnou koncepci: místy působí jako popularizační příručka, která předpokládá čtenáře málo obeznaměného s daným předmětem

(o tom svědčí dlouhé citáty ze Saltykovova díla, podrobné obsahy jeho spisů, literárněhistorické a společenskopolitické komentáře, známé z mnohých středoškolských i vysokoškolských učebnic), místy však budí dojem práce, určené odborníkům (svými odkazy na pramenný materiál, na rukopisné varianty Ščedrinových spisů apod).

Stejná nejednotnost je v citátech použité literatury: na jedné straně je řada citátů (zvl. z Lenina, Marxe, Engelse, Saltykova, Gorkého) doprovázena podrobnými bibliografickými údaji, na druhé straně i u dlouhých citátů tyto údaje chybějí (namátkou např. ze Ščedrinových spisů na str. 33, 34, 38, 40, 145, 184, 187, 199, 201; z policejních a cenzurních dokumentů na str. 32, 143, z korespondence na str. 90–91, 46–47, 207). Hojně je využito (myšlenkově i materiálově) prací jiných autorů o Saltykovu-Ščedrinovi, ne vždy se však na ně odkazuje, např. při výkladu o satirické funkci pojmenování (str. 174–175) se čerpá ze závěrů J. Elsberga a A. I. Jefimova, při rozboru postav vypravěčských, které jsou současně nástrojem i předmětem satiry (str. 82, 92) navazuje autorka bez citací na A. S. Bušmina, při rozboru hromadných typů, při výkladu o charakterizační funkci jazyka postav, o satirickém využití klasických literárních typů (str. 74, 79, 91) na myšlenky Elsbergovy aj.

Kniha M. S. Gorjačkinové je obměnou její starší monografie z r. 1952, jen materiál je místy přeskupen, jinde je literárněhistorický výklad doplněn rozbozem některého Ščedrinova díla, který nebyl v první verzi (Deník provinciála na straně 83 aj.). Ve srovnání se starším vydáním je tato varianta monografie poněkud sevnější v kompozici a přehlednější (např. Ščedrinovy estetické zásady, které se v první variantě ztracely mezi biografickým a literárněhistorickým materiálem, jsou shrnuty do závěru jako zvláštní kapitola).

V knize je patrna autorčina snaha vtěsnat Ščedrinovo dílo do předem daného rámce, demonstrovat jeho estetické principy, které vyzrávaly během dlouholeté literární praxe, na všech jeho dílech bez rozdílu. Takovým postupem se Ščedrin jako umělec ochuzuje v očích čtenáře o jeden ze svých charakteristických rysů, který tkví v neúnavném hledání nových tvárných postupů, v dynamičnosti tvůrčí metody a v ustáveném žánrovém experimentování.

Gorjačkinová křivdí Ščedrinovi dále tím, že podává také jeho ideový portrét staticky a zjednodušeně, takže čtenář nutně nabude dojmu, že se Ščedrinův filosofický poměr ke skutečnosti nevyvíjel, že Ščedrin od počátku své literární dráhy zaujímal materialistické stanovisko a hájil revolučně demokratické pozice. Ščedrinova osobnost je však přitěžlivá právě svým vášnivým hledacstvím pravdy, i za cenu bloudění a omylů, svým dramatickým světonázorovým vývojem, jehož pokrokovost v r ů s t á nepřímo úměrně s postupným opadáním revolučnosti v ruském veřejném životě v osmdesátých letech. Saltykov by sám sebe nepoznal v té slavnostně hrdinné póze, kterou mu vnucuje autorka monografie.

Kniha Gorjačkinové se řadí k běžným literárněhistorickým medailónům, které sledují osvětový a výchovný cíl, tj. podává v přístupné formě základní informaci o předmětu, provází čtenáře Ščedrinovými díly, jejichž smysl jasně a jednoznačně vykládá, a popularizuje dosavadní výsledky bádání.

Vlasta Vlašínová

Andrzej Walicki, W kręgu konserwatywnej utopii. Struktura i przemiany rosyjskiego słowianofilstwa (Warszawa 1964, 194 stran).

Publikace Andrzeje Walického je závažné dílo zobecňující a uvádějící do spojitosti fakta, která dosud byla často posuzována izolovaně. V tom je jeden z přínosů knihy o strukturální jednotě, pohybu a kvalitativních přeměnách ruského slavjanofilství. Tradování a současně variabilita společenského myšlení, jak ji vidí Walicki, je odrážena moderní metodologií. Pozornost badatele se zaměřuje na otázku světového názoru. Určujícím momentem interpretace zvolené problematiky je integrační dominanta světové názorových složek té které společenské skupiny, třídy atd. Autor se snaží postihnout podstatu problematiky v tomto uzlovém bodě, nikoli z pozic jednotlivých disciplín. Východiskem k tomu je především učení Karla Marxe, jeho pojetí „totality“. Walicki se oprá dále o metodologický přínos mladého Lukase, L. Goldmana aj. Vedle toho je autor poučen také sociologicky (studoval v Anglii a USA); v práci se obrábějí zvláště sociologické teorie M. Webera a K. Mannheima, živé diskuse polských teoretiků (Schaffa, Baczka, Kołakowského, Żółkiewského, Suchodolského aj.).

Předností posuzovaného díla je bohatost obrazu slavjanofilského světa; postižení jeho souvislosti s předcházejícím vývojem ruského života, jeho charakteristických stránek, jeho ruského a evropského pozadí. Souběžně se slavjanofilů všímá si Walicki také „západníků“; jejich vzájemným srovnáním podařilo se mu osvětlit řadu skutečností. Některá fakta dříve nazíraná jako nespojité se u Walického stávají dvěma stranami jedné mince. Oba směry, slavjanofilové i „západníci“, vycházely z ruské situace a hledaly správné východisko. Autor odhaluje dialektickou protikladnost i spojitost obou proudů, celou šíří velmi složitých jevů; v ruské situaci je totiž slavjanofilství obdobou